

Ekumeenisella näköetäisyydellä Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa

Henkilökohtaisia ja kulttuurisia kohtaamisia

Tutustuin ensimmäisen kerran Venäjän ortodoksiseen kirkkoon kesällä 1976, matkatessani suomalaisten ortodoksien kanssa Leningradiin. Matkanjohtajana toimineen suomalaisen ortodoksisen papin ja venäjän kieltä erinomaisesti hallinneen tulkin kanssa pääsimme mm. Smolnan kirkkoon, Pietarhoviin ja Hengelliseen akatemiaan. Siellä opiskeli Uuden Valamon pappismunkki, nykyisin Oulun metropoliitta Panteleimon. Hengellisen akatemian rehtorina toimi nykyinen Smolenskin ja Kaliningradin metropoliitta Kirill. Yli 30 vuotta sitten tapahtunut tutustuminen Venäjän kirkkoon herätti mielessäni läpi elämän jatkuneen kiinnostuksen ekumenian moniin ilmenemismuotoihin.

Kohti teologista ja sosiaalieettistä dialogia

Hengellisen akatemian istuntosalissa on kuvaseinä, jossa on useita Venäjän ortodoksisen kirkon johtajien kuvia ja heidän rinnallaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispa Martti Simojoen ja Kirkkojen Maailmanneuvoston (KMN) pääsihteerin, Philip Potterin, kuvat. Arkkipiispa Martti Simojoki hoiti virkaansa vuoteen 1978 ja Philip Potter toimi KMN:n pääsihteerinä vuodet 1972–84. Kuvat kertovat Venäjän ortodoksisen kirkon merkittävistä yhteyksistä ulospäin erityisesti kylmän sodan aikakautena, joka eristi myös kristittyjä.

Valokuvat todistavat kirkollisen yhteyden ja vuorovaikutuksen etsinnästä ja yhteyden rakentamisesta kahteen suuntaan: arkkipiispa Simojoen Moskovan ja Venäjän patriarkka Aleksii I:lle tekemästä aloitteesta on vuodesta 1970 alkaen käyty Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon välistä teologista ja sosiaalieettistä dialogia. Se on jatkunut kirkkojen uskon itseyttä lisäävinä ja syventävinä kohtaamisina nykyhetken saakka. Käydessään Turussa vuonna 2005 Pietarin ja Laatokan metropoliitta Vladimir luonnehti: ”Viimeisten vuosikymmenten aikana Venäjän ortodoksinen kirkko on käynyt monia kaksipuolisia dialogeja, mutta elinvoimansa ovat osoittaneet vain dialogit evankelis-luterilaisten kirkkojen kanssa.” Patriarkka Aleksii I vaikutti siihen, että kirkko lähetti tarkkailijoita Vatikaanin II kirkolliskokoukseen (1962–65) ja pitkien neuvottelujen jälkeen Venäjän ortodoksinen kirkko liittyi KMN:oon vuonna 1961 New Delhin yleiskokouksessa.

Kaikki on täytetty kristillisellä merkityksellä ja sisällöllä

Metropoliitta Vladimir kiinnittää huomiota taiteen merkitykseen: ”Meidän, uskovien ihmisten, Kristuksen seuraajien, on kaikkein aktiivisimmilla keinoilla todistettava nykypäivän maailmalle muuttumattomista arvoista, jotka on laskettu kristinuskon perustuksiin. Se tarkoittaa taidetta ja arkkitehtuuria, musiikkia ja kirjallisuutta ja lisäksi paljon muuta. Kaikki, mikä ympäröi meitä tässä maailmassa, on täytetty kristillisellä merkityksellä ja sisällöllä.” Viisas lausuma synnyttää kiintoisia ajatusyhtymiä luterilaisen ja ortodoksisen kirkon kohtaamiseen. Ensimmäisen matkani kaksi arvokasta muistoa Leningradin (Pietarin) Venäläisen taiteen museosta koskevat nimenomaan taiteen universaalia sanomaa. Ilja Repinin maalaus Volgan lautturit kuvaa ihmisten raskasta työtä ja raadantaa ja Jeesus herättää Jairuksen tyttären välittää katsojalle tiedon Jumalan valtakunnasta, Kristuksen maalliset ja ajalliset realiteetit ylittävästä voimasta ja messiaanisuudesta. Taiteilija assosioi aiheen sisarensa kuolemaan ja onnistuu välittämään kolmessa synoptisessa evankeliumissa (Matteus, Markus ja Luukas) kerrotun tapahtuman suoraan katsojan sieluun.

Pietarin Venäläisen taiteen museo ja Pietarin etnografinen museo ovat olleet viime vuosina uskonnollisen ja kristillisen taiteen esittelyjen tiennäyttäjiä. Venäläisen taiteen museon järjestämä Kristus taiteessa ja kulttuurissa -näyttely muodosti tärkeän taitekohdan, jossa Kristus manifestoitiin näkyväksi kirkon kulmakiveksi, Vapahtajaksi. Venäläisissä museoissa on toki ollut esillä Kristus-ikoneja aiemminkin, niin Pietarissa kuin Moskovassa, Tretjakovin galleriassa, mutta Kristus-näyttely oli vailla vertaa. Näyttelystä kootussa kirjassa on 521 suurikokoista sivua, kirjan painokin on noin neljä kiloa! Teokseen sisältyvä Raamatun pelastushistoriallinen kokonaisuus sisältää kuvauksia Jumalan suunnitelmasta ihmiskuntaa kohtaan. Kristinuskon perusta saa näyttelyssä ja siitä kootussa kirjassa arvokkaan ilmaisuuden.

Pietarin etnografisessa museossa vuonna 2003 ollut näyttely Venäjän uskonnoista ja kirkollisesta elämästä oli monipuolinen katsaus uskonnollisen elämän kirjoon Venäjällä, lähinnä Pietarin alueella. Näyttelyn yhteydessä julkaistiin teos, Monikansallinen Pietari, historia, uskonnot ja kansat, jonka sivuilla kerrotaan myös suomalaisten, ruotsalaisten ja saksalaisten luterilaisten elämästä ja heidän kirkoistaan Pietarissa. Teoksessa on kuvia Pietarin Pyhän Marian kirkosta, Eestin luterilaisesta kirkosta ja roomalais-katolisesta hengellisestä akatemiasta sekä mainintoja Inkerin kirkon noususta. Metropoliitta Vladimiriin on helppo yhtyä: kristinuskon perustus on säilynyt taiteessa ja arkkitehtuurissa, musiikissa ja kirjallisuudessa vaikeista vuosikymmenistä huolimatta.

Etäisyydestä ja outoudesta lähentymiseen ja yhteyteen

Tieteen ja taiteen asiantuntijat ovat tehneet kirkkojemme väliselle kanssakäymiselle suuria palveluksia. Venäjällä, varsinkin Pietarin alueella, on eletty vähintään ekumeenisella näköetäisyydellä ja tältä pohjalta on kehitetty hyvän alun saanutta luterilaisen ja ortodoksisen kirkon dialogia. Tämä on edellyttänyt kuitenkin selkeää oman identiteetin tuntemista ja toisen osapuolen näkemistä rikastuttavana ja täydentävänä keskustelukumppanina. Kohtaamista voitaisiin edelleen laajentaa kohti todellista ekumeenista yhteisymmärrystä.

Kirkollinen elekieli kertoo Inkerin kirkon luterilaisten ja Venäjän ortodoksien läheisyydestä toisilleen. Pietarin Pyhän Marian kirkon ehtoollismessuun osallistuvat inkerinsuomalaiset tekevät ristinmerkin saatuaan ehtoollisleivän ja viinin. Ahkeraa ristinmerkin tekemistä voidaan pitää ortodokseilta opittuna tapana, joskin se saattaa olla myös vanhaa luterilaista perua Venäjän alueella asuneilta luterilaisilta inkerinsuomalaisilta. Inkerin kirkossa käytössä oleva Mooses Putron liturgia on säilynyt jumalanpalvelukseen rauhaa tuovana tekijänä niin, että vanhaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon liturgiaan tottunut seurakuntalainen tuntee palaavansa kotiin Inkerin kirkossa. Tässä lienee eräs syy siihen, miksi monilla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnilla on ystävyysseurakuntia Venäjän federaation alueella toimivassa Inkerin kirkossa. Ystävyysseurakuntien ihmisillä pitäisi vain olla enemmän tilaisuuksia tutustua Venäjän ortodoksiseen kirkkoon. Kohtaamiset ja keskustelut tapahtuvat usein suomalaisten ja inkeriläisten kesken, eikä lyhyillä matkoilla jää aikaa rakentaa yhteyksiä naapurimaamme ortodokseihin. Tämä johtunee puutteellisesta kielitaidosta, joka haittaa myös inkeriläisen nuoren polven kanssa tapahtuvaa kanssakäymisestä.

Teillä ja aiovierillä rakkautemme punnitaan

Alussa mainitun teologisen dialogin ohella on monia käytännöllisen kohtaamisen esimerkkejä, kuten diakonisten avustus- ja yhteistyönmuotojen kautta rakentuneet yhteydet kirkkojemme välille. Tampereen hiippakunnan piirissä organisoitu Martinus-säätiö on tukenut Pietarissa ortodoksisen kirkon seurakuntien hallinnoimia Luutnantti Schmidtin kadun lastenkodin ja Lermontovin kadun lastenkodin kunnostamista ja rakentamista. Näin on toteutettu mitä parhainta yhteistyötä kahden

erilaisen kirkollisen kulttuurin välillä. Noin 40 pienen lapsen turvallista kasvua ja kehittymistä varten rakennettu Lermontovin kadun lastenkoti toimii tontilla, jossa on aiemmin sijainnut ortodoksinen kappeli. Hanke on hyvä osoitus Suomen luterilaisten ja Venäjän ortodoksien ponnisteluista antaa käytännöllinen todistus Kristuksen osoittamasta, palvelevaan lähimmäisenrakkauteen perustuvasta, toiminnasta.

Oppimista Jumalansynnyttäjä Marian avulla

Me suomalaiset voisimme opiskella lisää venäläistä ortodoksisuutta, taidetta, musiikkia ja elämäntapaa. Pelkästään ortodoksinen maalaustaide ja ikonitaide hämmästyttää rikkaudellaan luterilaisia, samoin mieleenpainuva kirkkoarkkitehtuuri. Gribojedovan kanaalin rannalla sijaitseva Kirkko veren päällä on suurenmoinen nähtävyys ja sekä ulkoa että sisältä puhdistettu Kazanin katedraali on saanut arvoisensa interiöörin liturgista elämää varten. Mahtavan Iisakin kirkon jumalanpalveluksiin kokoontuvat tuhannet ihmiset.

Kristus Vapahtajan kirkko Moskovassa ja sen läpikäymät vaiheet ennen toista maailmansotaa ja sen jälkeen ovat todistus Kristuksen heikkoudessa täydellistyvästä voimasta. Kirkko on noussut hengellisen elämän symboliksi koko Venäjällä. Moskovassa kannattaa tutustua myös luterilaisten kirkkojen toimintaan, Inkerin kirkon ja saksalaisten seurakuntien elämään. Yhä tänään kuulee suomen kieltä protestanttisen hautausmaan keskellä sijaitsevassa luterilaisessa kirkossa. Turun ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra Eero Sepposen johdolla pari vuotta sitten Moskovassa vierailleet Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän kirkkoherrat tapasivat kirkon hautausmaalla suomea puhuvia inkeriläisiä.

Kirkollisen elämän ”ylösousemus” Venäjällä on johtanut monin tavoin yhteen Suomen luterilaisia ja Venäjän ortodokseja. Molemmat kirkot vaalivat huolella ja pieteetillä marttyyrien muistoa. Niinpä esim. Pietarin lähellä sijaitsevasta Levashovon metsäisestä hautausmaasta on tullut monille hiljaisen pyhiinvaelluksen kohde. Laskemalla seppeleen, hiljentymällä rukoukseen ja veisaamalla virsiä suomalaisesta virsikirjasta jaetaan yhteinen traaginen kohtalo.

Pietarin suomalainen luterilainen kirkko on omistettu Neitsyt Marialle, mutta kirkosta puuttuu Maria-ikoni. Restauraation suunnittelijat ja kunnostajat eivät ilmeisesti huomanneet Jumalansynnyttäjän ikonin ääreen hiljentymisen merkitystä suomensuomalaisille, inkerinsuomalaisille, venäläisille ja muillekin Jumalaa etsiville ihmisille. Pyhän Marian kirkko saa arvoisensa urut aivan lähivuosina. Ehkäpä silloin on aika saada kirkkoon Maria-ikoni, vaikka lahjoituksena!

Martti Hirvonen

Kirjoittaja on Turun Katariinan seurakunnan kirkkoherra
Esitelmä pidetty Pietarissa IV Kansainvälisessä tieteellisessä konferenssissa Uskonnon merkitys nykyhetken kansainvälisissä suhteissa Venäjällä 21.11.2008.